

МА Александар Михајловић, правник  
aleksandarmihajlovic91@yahoo.com

УДК 340.134(497.11)“18“:331.5-055.2

Прегледни рад

Примљено: 12. 4. 2021.

Редиговано: 27. 4. 2021.

Прихваћено: 1. 9. 2021.

## НАСЛЕЂЕ ЛЕГИСЛАТИВЕ ИЗ ПРОШЛОСТИ О УПОСЛЕНОСТИ ЖЕНА У СРБИЈИ<sup>1</sup>

**Апстракт:** У раду, аутор се најпре осврће на мотиве свог интересовања за истраживање почетака домаће легислативе у области рада и запошљавања жена. Циљ овог рада јесте указивање на легислативу о уписаности и о основу запошљавања жена у Србији 19. века, као и навођење неких примера из легислативе и праксе данас, код нас, применом социолошког и нормативног метода. Истиче да рад човека представља један од најважнијих аспеката економског, културног, политичког и личног просперитета појединца и уткан је у општи развитак и прогрес једне друштвене заједнице. Питањем уписаности жена бавили су се филозофи различитих праваца, али је добило на својој актуелности политичком борбом за једнака права жена у односу на мушкарце. Аутор у раду истиче и то да вулнерабилност жена на тржишту радне снаге није искорењена самим тим што је држава преузела одговарајуће обавезе по међународним актима. Временом, извојили су се извесни механизми за искорењивање ове појаве. Као такви, наводе се: родно буџетирање; социјално предузетништво; субвенције; социјалне задруге. Истиче тврдњу данашњице да је запосленост најважнији услов за равноправност.

**Кључне речи:** жене, радна снага, равноправност, запосленост.



### Увод

Избегавајући реч *коришћење*, већ свесно усмерено опажање модерних прописа о потпуној слободи избора образовања и занимања у савременој Србији, Србији 20. и 21. века, спознајући једнаке могућности приступа ресурсима високог образовања код нас, моја пажња рано је била посвећена откривању и сазнавању прописа који се односе на поштовање и заштиту људских права становништва у различитим сегментима живота и делања. У домаћем законодавству, посебно у области рада и запошљавања, као и у другим сегментима заштите људских права у складу са међународним прописима и документима ратификованих од стране

<sup>1</sup> Инспирација за овај чланак потекла је из теоријског истраживања, рађеног за потребе учешћа на научном скупу: „Дани Арчибалда Рајса“, 2018. године, чији су резултати представљени и публиковани у тематском зборнику радова: D. Dimovski i dr., „Economic Victimization of Women in the Labour Market“, u: Archibald Reiss Days: Thematic Conference Proceedings of International significance. –Volume I. Belgrade 2018, 73–82.

наше земље, јасно се издвајају категорије становништва чија вулнерабилност није до краја отклоњена. С тврдњом и убеђењем да је отклоњива, у поступку теоријских истраживања на пољу друштвено-хуманистичког опредељења, уочавам као неопходно полазиште разоткривање старих правних решења која се односе на упошљавање жена код нас. Овакво полазиште представља стандардни методолошки поступак у започињању посматрања теме која је предмет мог истраживања на докторским студијама, на Правном факултету Универзитета у Нишу, као дискриминација у области рада и запошљавања.

Непрекидно доношење нових докумената на међународном плану, као и њихово имплементирање у домаће прописе везано за заштиту жена и других вулнерабилних група на плану запошљавања и остваривања права на рад јасно указује да се извештаји подношени ОУН, Савету Европе и другим међународним и регионалним организацијама и даље, без прекида баве овим питањима.

Наступање нових услова живота у пандемији, која непрекидно траје скоро дванаест месеци, а на територији наше земље је проглашена 20. марта 2020. године *Наредбом о проглашењу епидемије заразне болести Covid 19*<sup>2</sup>, које стање траје и даље, држава је донела читав низ подзаконских прописа, између осталог и оних који се непосредно односе на безбедан и здрав рад, као на пример Правилник о превентивним мерама за безбедан и здрав рад за спречавање појаве и ширења епидемије заразне болести.<sup>3</sup>

Циљ овог рада јесте указивање на легислативу о упослености и о основу упошљавања жена у Србији 19. века, као и навођење неких примера из легислативе и праксе данас, код нас, применом социолошког и нормативног метода. Дакле, дескриптивни, почетни импулс, који никако не треба да изазове реакцију *данас је неупоредиво боље*. Садашња схватања и стање, обрнутим редоследом примене истраживачког поступка, биће најпре укратко представљени као садашња перспектива, која нужно јесте/није наслеђе прошлости.

### Положај жена и тржиште радне снаге

Рад човека представља један од најважнијих аспеката економског, културног, политичког и личног просперитета појединца и уткан је у општи развитак и прогрес једне друштвене заједнице. Радом се остварује процес производње материјалних и духовних добара, у смислу целисходне делатности човека на стварању употребних вредности. Од рада зависе човекова егзистенција и задовољавање свих других потреба за његово остваривање и развијање као генеричког бића.<sup>4</sup>

Према економској теорији, економски модел злочина поставља појединце који бирају између криминалитета и легалног рада у зависности од могућности, награде и цене коштања сваке посебно. Тако, појединци бирају да ли ће се бавити легалним послом или криминалом у зависности од прилика за добијање посла и наднице на легалном тржишту у поређењу са могућностима илегалне зараде, ризика откривања и врсте и тежине казне која је за то дело прописана, под

---

<sup>2</sup> „Наредба о проглашењу епидемије заразне болести Covid 19”, Сл. гласник РС бр. 37/2020.

<sup>3</sup> „Правилник о превентивним мерама за безбедан и здрав рад за спречавање појаве и ширења епидемије заразне болести”, Сл. гласник РС бр. 94/2020.

<sup>4</sup> С. Константиновић-Вилић и М. Костић, Пенологија. Ниш 2006, 160.

условом да особа предузме илегалну активност. Док је на самом почетку настанка овог објашњења суштина била у избору између легалног и илегалног поступања, касније се учење проширило и на ситуације када се нека особа у истом периоду времена бави и легалним и илегалним послом. То је посебно важно нагласити за периоде када се могу добити само повремене послови ниског квалитета, са или без имало сигурности и који су слабо плаћени. У овој се теорији истиче да уколико дође до погоршања у економији, у смислу смањења посла или још слабијег плаћања, криминалитет ће се повећати.<sup>5</sup>

Постојање незапослености<sup>6</sup> у време друштвених криза не представља само услов вршења имовинских и других кривичних дела, већ и девијантних понашања уопште. Према схватању Д. Томас (Dorothy Thomas) економски елемент преовлађује у постоцима самоубистава мушкарца у периодима пословних криза. Током периода незапослености смањује се број склапања бракова, у чему ова ауторка такође види један од разлога пораста склоности ка самоубиствима.<sup>7</sup>

Губитак посла, немогућност налажења новог запослења у струци, неадекватне накнаде за рад и сл. ствара ситуацију која одређује нови квалитет породичних односа. Е. Гинзберг (Elli Ginzberg) незапосленог мушкарца назива „пензионисани муж” који је свргнута глава куће. Немогућност да изврши своју дужност храниоца породице, поткопава његов углед и, по мишљењу овог аутора, доводи до „смањења ауторитета, обично код жене, а каткад и код старијег детета”, које свог незапосленог оца може упоређивати са туђим, успешнијим очевима.<sup>8</sup>

Социолози су сагласни у свом ставу да многобројни чиниоци, субјективне и објективне природе, утичу на јављање нерада. Да ли је нерад у том најобухватнијем смислу, објективно изазвана незапосленост, или навика појединца, тешко је генерализовати. Објективни се везују за умањење могућности запослења, због економских криза или реструктурирања привреде и привредних грана, услед чега сам појединац није у могућности да се томе супротстави или непосредно утиче на промену таквог стања у друштву. С друге стране, испољавање незаинтересованости за одржање или побољшање своје егзистенције, услед посебног психичког стања или девијације у структури личности, одређује да нечији друштвени статус буде перманентно неповољан, а особа јасно виђена, у професионалном смислу, као неко ко поседује црте друштвене неприлагођености,<sup>9</sup> односно као живљење у стању перманентног насилног односа у браку, скитничењу или бескућништву.

У социолошким истраживањима, чија су полазишта заснована на методолошком концепту залагања за родну равноправност, различити облици друштвене неприлагођености посебно вулнербилних група, жена и деце, или особа са инвалидитетом, често се повезују са претрпљеним насиљем у породици.

---

<sup>5</sup> C. Hale i dr., *Criminology*. Oxford University Press 2005, 328–329.

<sup>6</sup> Према мишљењу Бута (C. Booth) незапослени су посебна класа у друштву, састављена од оних који су неспособни, неприлагођени и који трпе оскудицу због своје незапослености. Booth, C. (1892) *Life and the Labour of the People of London*, Vol. 1, 1892, 150. У: Н. Hentig, *Zločin – uzroci i uslovi*, Сарајево 1959, 247. Сигурно да овакав начин тумачења личних особина незапослених не одговара савременим условима привређивања у нашој земљи, на пример.

<sup>7</sup> Ibid, 256.

<sup>8</sup> E. Ginzberg, E., *The Unemployed*, New York 1943, 77–78. У: Ibid, 256–257.

<sup>9</sup> Видети о томе, на пример: К. Перовић, *Криминологија*, Подгорица, Никшић 1998, 338.

<sup>10</sup> Оно се у неким сегментима назива и кућно насиље. Насиље у породици се најчешће дефинише као сваки вид физичког, сексуалног, психичког или економског злостављања, које врши један члан породице према другом члану породице, без обзира на то да ли такво понашање правни прописи инкриминишу и да ли је извршилац насиља пријављен органима гоњења. Извршење насиља у породици доводи до угрожавања сигурности и односа поверења међу члановима породице и представља облик контроле и манифестацију моћи над члановима породице.<sup>11</sup>

Осим насиља у породици, недостатак посла може утицати да жена отпочне да живи као скитница или бескућница. Занимљиво је како је у Хамурабијевом закону, који садржи само фрагментарне одредбе кривичног права, у параграфу 143 прописано да ако жена „није добра домаћица, већ скитница, ако расипа кућу, занемарује мужа, биће бачена у воду”.<sup>12</sup> Скитничење, у прописаном контексту закона, више представља облик женине непослушности и нерада, које би за последицу имало лоше вођење домаћинства, него ли само структурално одређење кажњавања за скитничење. Извесне циљне групе су заштићене, свака понаособ, експлицитним захтевом за адекватним становањем, путем извесних докумената, донетих на нивоу УН-а, односно од стране Међународне организације рада (МОП или ИЛО): радници (МОП, 1962), избеглице (МОП, 1961), деца (УН, 1959, 1989), жене (УН, 1979), остарели радници (МОП, 1980), радници имигранти (МОП, 1990), мањине (УН, 1991, домородачко становништво (УН, 1993).

#### Легислатива српског права 19. века о упослености жена у Србији

Питањем упослености жена бавили су се филозофи различитих праваца, али је то питање добило на својој актуелности политичком борбом за једнака права жена у односу на мушкарце. Ауторка М. Јовановић исправно примећује, у својој обимној студији *Антички римски правни и ванправни текстови уз осврт на заблуде о статусу жене*: „Чињеница да су жене у старом Риму обављале низ напорних послова у домаћинству, редовно бројном, и да нису формално учествовале у политичком животу, не значи да нису биле утицајне и поштоване”.<sup>13</sup> Даље, ауторка у тексту цитира речи Фридриха Енгелса, који је писао: „У старом комунистичком домаћинству, које је обухватало много брачних

---

<sup>10</sup> Насиље у породици се разматра не само на националном плану појединих држава, већ и на међународном плану. Међународни документи у којима су садржани стандарди о насиљу у породици, као посебно значајни, издвајају се документи УН и Савета Европе: *Пекињска декларација и Платформа за акцију* од 1995. год., *Декларација о политици супротстављања насиљу према женама у демократској Европи* од 1993. год. и Препорука Савета Европе 1582, *Насиље над женама у породици* од 2002. год. Полазиште свих ових међународних аката је да „насиље над женама представља манифестацију историјски неједнаких односа друштвене моћи између мушкараца и жена, који су довели до доминације и дискриминације над женама од стране мушкараца и спречавања потпуног напретка жена”.

<sup>11</sup> У криминолошкој литератури се истиче да је врло тешко повући границу између економске експлоатације, политичке доминације, психолошке опресије и физичког насиља, зато што један облик насиља развија погодно тло за наредну манифестацију. S. Konstantinović-Vilić, V. Nikolić-Ristanović i M. Kostić, *Kriminologija*, Niš 2012, 122.

<sup>12</sup> S. Jasić, *Zakoni starog i srednjeg vijeka*, Beograd 1968, 37.

<sup>13</sup> M. Јовановић, *Антички римски правни и ванправни текстови уз осврт на заблуде о статусу жене*. Ниш 2014, 21–22.

парова и њихову децу, женама поверено вођење домаћинства било је исто толико јавна, друштвено нужна радиност, колико и рад мушкарца на прибављању животних намирница. Народи у којима жене морају да раде много више него што ми замишљамо да им приличи имају за жене често много више стварног поштовања него наши Европљани. Дама цивилизације, окружена лажним поштовањем и одстрањена од сваког стварног посла, има бескрајно нижи друштвени положај него жена варварства која тешко ради, али која у своје народу важи за стварну даму (lady, frowa, Frau – господарица) и која је и била таква по своје карактеру”.<sup>14</sup>

У свом обимном делу са елементима монографије, практикума и уџбеника, ауторка М. Јовановић истиче да је „основни циљ рада (је) истицање погрешних представа о статусу жене, преко којих је романистика вековима била у служби антифеминизма на тлу Европе; и указивање на праву садржину неких старих правних одредби, уз сасвим другачије, ново тумачење”.<sup>15</sup> Ипак, као коментар, фактичка стања, такође описана кроз сачуване изворе, умногоме одступају од идеала којима се данас тежи, пре свега кроз легислатуру, а залагање и даље остаје у домену стварања добре праксе, која ће представљати правило, а не изузетак.

Полазна претпоставка у истраживању била је управо то да легислатива која се односи на упошљавање жена у Србији 19. века није била обимна. Јасно схватање о положају жене у друштву по коме је њена социјална и биолошка улога везана за дом и породицу условљавала је полазну претпоставку.<sup>16</sup> Из доступних извора, ова хипотеза није оповргнута.

Године 1870. донето је Решење којим се овлашћује министар просвете да може постављати и женскиње за учитеље у мушким школама од 12. октобра 1870. године, и то: „Министар просвете и црквених дела овлашћује се, да може где би било могућно и не би имало мушких кандидата, постављати по вароши и варошицама и женска лица, с одговарајућим способностима, за учитељке у првим разредима мушких основних школа. Препоручујемо нашем министру просвете и црквених дела, да овај закон обнародује и о његовом се извршењу стара, властима заповедамо да по њему поступају, а свима и свакоме да му се покоравају”. Ово Решење донела је Народна скупштина у Крагујевцу 12. октобра 1870. године, у име Његове светлости Књаза српског Милана М. Обреновића.<sup>17</sup>

У Крагујевцу 25. октобра 1872. године Народна скупштина у име Његове светлости Књаза српског Милана М. Обреновића доноси Закон којим се овлашћује министар просвете да може и у мушким школама постављати женске учитељке којим се замењује Закон из 1870. године, бришу услови за постављење женских учитеља, и у чл. 1 се наводи: „Министар просвете и црквених дела овлашћује се, да може постављати за учитељке у мушким основним школама и

<sup>14</sup> F. Engels, *Poreklo porodice, privatne svojine i države* ( IV izd.1891), Beograd 1976, 47. U: Ibid.

<sup>15</sup> М. Јовановић, *op. cit.*, 3.

<sup>16</sup> Видети: В. Стојановић-Јовановић и С. Јовановић, *Sociomedicinski aspekti života žena u Srbiji tokom XX veka* PONS Med Č 2015 / PONS Med J 2015 12(1):35–40

<sup>17</sup> Решење којим се овлашћује министар просвете да може постављати и женскиње за учитеље у мушким школама од 12. октобра 1870. године, у: *Зборник закона и уредба издани у Књажеству Србији од почетка до краја 1870. године*, књига XXIII, 94.

<http://www.uzzpro.gov.rs/doc/biblioteka/digitalna-biblioteka/Zbornik%20zakona%20i%20uredba%20izdanih%20u%20Knjazestvu%20Srbiji%20za%201870%20godinu.pdf>, приступ: 1. 2. 2021.

женска лица која имају потребна знања за вршење тог посла. Закон овај почиње важити од дана када га Књаз подпише, и тада престаје важити Закон од 12. октобра 1870. године”.<sup>18</sup>

Интересантно је да је пре доношења Решења из 1870. године, у Књажевству Србији био донет Закон о уређењу о основних школа од 11. септембра 1863. године, у коме се помињу *учитељке*. Чл. 17 прописују да се разликују плате учитеља и учитељки, по класама, при чему не издваја класе по полу, већ по степену образовања. Године 1871. донета је измена чл. 17, при чему је наведено да се плате учитеља основних школа деле на 10 класа.

Дана 28. фебруара 1875. Народна скупштина у Београду донела је Закон на посмртну плату предавача и учитеља средњих школа, којим се у чл. 1 прописује: „Право на плату учитеља и предавача средњих школа, као и учитељака више женске школе, престаје за месец дана од њихове смрти. Закон овај ступа у живот од данас”.<sup>19</sup>

Закон о уређењу више женске школе донела је Народна скупштина за Књажевство Србију 19. јануара 1878. године у Нишу.<sup>20</sup> „Задатак је више женске школе да даје више образовање женскињу и да спрема учитељке за наше школе” (чл. 1). Законом су детаљно пописане науке које ће се изучавати на вишој школи, као и услови за пријем ученица (године старости, успех у претходном образовању). Школом руководи управитељка (чл. 9). Управитељку и класне учитељке поставља министар просвете и црквених дела (чл. 12). Законом је јасно прописана висина плате, по платним разредима упосленица, старање о дисциплини у школи, као и начин финансирања школе. Закон је по својим одредбама прецизан, и прописује поступања у свим сегментима постојања и рада ове школе.

Питање упослености жена у дипломацији занимљиво је објашњено у књизи Стевана Ћирковића „Жена и дипломација – треба ли и женама допустити ступање у дипломатску службу”, штампаној у Београду 1928. године.<sup>21</sup> Овај аутор, документујући своје напредне ставове о томе да жена може да ступи у дипломатску службу, наводи само један разлог против, а то је њен брачни статус, који разматра с два становишта, и то: случај неудате жене и случај удате жене дипломатског чиновника. Оба случаја разматра у смислу стицања, односно губљења држављанства, удајом.<sup>22</sup> Залажући се за то да жене треба да се баве

---

<sup>18</sup> Закон којим се овлашћује министар просвете да може и у мушким школама постављати женске учитељке, у: Зборник закона и уредаба изданих у Књажевству Србији за 1872. годину, књига XXV, 9, <http://www.uzzpro.gov.rs/doc/biblioteka/digitalna-biblioteka/Zbornika-zakona-i-uredaba-u-Knjazestvu-Srbiji-za-1872.%20godinu,%20knjigaXXV.pdf>, приступ: 1. 2. 2021.

<sup>19</sup> Закон на посмртну плату предавача и учитеља средњих школа, у: Зборник закона и уредаба изданих у Књажевству Србији за 1875. годину, књига XVII, 44, <http://www.uzzpro.gov.rs/doc/biblioteka/digitalna-biblioteka/Zbornik%20zakona%20i%20uredaba%201875.pdf>, приступ: 13. 2. 2021.

<sup>20</sup> Закон о уређењу више женске школе, у: Зборник закона и уредаба изданих у Књажевству Србији у од 1. новембра 1878. до 6. маја 1879. књига 34, 188, <http://www.uzzpro.gov.rs/doc/biblioteka/digitalna-biblioteka/zbornik%20zakona%20i%20uredaba%201878-34.pdf>, приступ: 13. 2. 2021.

<sup>21</sup> С. Ћирковић, Жена и дипломација – треба ли и женама допустити ступање у дипломатску службу. Београд 1928, <http://www.uzzpro.gov.rs/doc/biblioteka/digitalna-biblioteka/1928-Zena-i-diplomacija.pdf>, приступ: 18. 2. 2021.

<sup>22</sup> Ibid, 26.

дипломатијом, С. Ћирковић у својим закључцима наводи следеће: „Више него икада, дакле, садашња нова времена и блиска будућност захтевају да дипломатско особље сачињавају лица, без обзира на пол, са великим интелектуалним и моралним особинама и свестраним знањем широког хоризонта. Ако у редовима наших жена буде више слоге и јединства, ја сам уверен да ће Удружење Универзитетски Образованих Жена, поред осталих, извојевати и ову победу о пријему у дипломатску службу, победу која ће бити у пуном складу са тежњама модерне демократије”.

#### Осврт на садашњост уместо закључка

Преузете обавезе из CEDAW Конвенције, од стране бивше државе СФРЈ, обавезују и Републику Србију. Питање вулнерабилности жена на тржишту радне снаге није искорењено самим тим што је држава преузела одговарајуће обавезе по међународним актима. Временом, извојели су се извесни механизми за искорењивање ове појаве. Као такви, наводе се: родно буџетирање; социјално предузетништво; субвенције; социјалне задруге.

Јавна потрошња усмерава се тако да служи општем интересу, да утиче на све грађане подједнако и да буџетска средства која се троше за спровођење јавних политика доносе равноправну добробит и женама и мушкарцима. Потребе људи, као хуманих бића, су исте, и јавне политике и буџети најчешће превиђају разлике између жена и мушкараца, било у биолошком, било у социјалном и културолошком одређењу. Међутим, разлике у потребама, у вези су са анатомским и физиолошким разликама између жена и мушкараца (пол), дакле, разлике у репродуктивним биолошким механизмима, или различите потребе у вези са задовољавањем здравствених стандарда. С друге стране, друштвене улоге које су наметнуте женама и мушкарцима одређују и усмеравају очекивања, одговорности, привилегије које им припадају.<sup>23</sup> Дилема наметнута питањем шта би се постигло родним буџетирањем треба да буде отклоњена следећим претпоставкама: подиже се свест различитих актера о родним питањима и утицају буџета и политика на родну равноправност; повећава се одговорност владе издвајањем буџетских средстава за спровођење обавеза у области родне равноправности; промене у буџетима и политикама ради унапређивања родне равноправности.<sup>24</sup> Посебно је значајно истаћи неопходност постизања видљивости неплаћеног рада, јер би родним буџетирањем постао видљив недовољно признати допринос жена, односно, указало би се на вредност неплаћеног женског рада и активности које жене обављају (тзв. економија неге), а које се морају посматрати као битан фактор приликом креирања и спровођења политика.<sup>25</sup>

---

<sup>23</sup> D. Božanić, M. Ilaš i M. Branković Đundić, Ka rodno odgovornom programskom budžetu, Novi Sad 2015, 6. [http://www.budzet.vojvodina.gov.rs/wpcontent/uploads/2016/01/Ka\\_rodno\\_odgovornom\\_programskom\\_budzetu.pdf](http://www.budzet.vojvodina.gov.rs/wpcontent/uploads/2016/01/Ka_rodno_odgovornom_programskom_budzetu.pdf), приступ: 30. 5. 2018.

<sup>24</sup> У медијима је посебно апостофирана тема: „Porodilja koja je plaćala poslodavcu sada dobila i otkaz”. <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/3672924/porodilja-koja-je-placala-poslodavcu-sada-dobila-i-otkaz.html>, приступ: 5. 3. 2021.

<sup>25</sup> D. Božanić, M. Ilaš i M. Branković Đundić, op. cit., 18–19.

Концепт социјалне или солидарне економије односи се на различите активности ради остваривања одређених социјалних и економских погодности за грађане. Социјално предузетништво је практично примењена социјална економија.<sup>26</sup> Социјално предузетништво се налази између јавног, приватног и цивилног сектора. Партнерство ова три сектора подразумева удруживање ресурса и знања како би се на што адекватнији начин задовољила нека јавна потреба. Државни сектор настоји да спроводи законе, а при томе и да решава друштвене проблеме, приватни сектор жели профит, док цивилни сектор тежи праведнијим друштвеним односима и заштити грађанских права.<sup>27</sup>

Од постојећих прописаних начина по којима се може регистровати социјално предузеће, задруге представљају правну форму која има највише заједничких карактеристика са социјалним предузетништвом. За то постоји више аргумената: задружни принципи демократичности, једнако право гласа, заједничка дистрибуција профита, најближи су карактеристикама социјалног предузетништва; задругарство је засновано на принципима солидарности и инклузивности који су основа и за социјално предузетништво; задруге и социјална предузећа имају усмерену дистрибуцију профита.<sup>28</sup>

Наведени примери како спречити или бар ублажити виктимизацију жена на тржишту радне снаге треба да буду примењивани у пракси. Звучи једноставно. Али, показатељи су јасни. Преко 40% жена радног узраста искључено је са тржишта рада (у односу на 27% мушкараца), а највише неактивних жена је у Војводини (44,5%) где је и највећи родни јаз у стопама неактивности мушкараца и жена (17,6 процентних поена). Највише жена ради у сектору услуга (67,5% укупно запослених жена), а знатно мање у пољопривреди (16,2%) и индустрији (16,3%).<sup>29</sup> Промене се одвијају, то је јасно, самим доношењем прописа, истраживањима, и сл, али сигурно не оном брзином и ефикасношћу којој тежимо.

Чини се неопходним и сагледавање не само учешћа жена у јавним политикама, већ да циљ јавних политика буде усмерен ка потребама жена.

Трагајући за изворима за потребе овог научног рада, издвојио се чланак ауторки М. Симовић и М. Костић<sup>30</sup> које су истраживале заступљеност родне равноправности у јавним политикама. Питање упошљавања жена и положај жена на тржишту рада неодвојиво је од принципа јавних политика у једној држави. Јавна политика подразумева процес доношења одлука у јавном, а не у приватном интересу. С друге стране, њено утемељење се налази у вредносном суду њених актера, па зато представља избор вредности, које се спроводе ради постизања

---

<sup>26</sup> D. Božić, „Socijalno preduzetništvo u funkciji izlaska iz nezaposlenosti i siromaštva u BiH”, u: Socijalno preduzetništvo – teorija i praksa, Prijedor 2016, 57.  
[http://www.nvo-svjetionik.org/wp-content/uploads/Zbornik-radova\\_Socijalno-preduzetnistvo.pdf](http://www.nvo-svjetionik.org/wp-content/uploads/Zbornik-radova_Socijalno-preduzetnistvo.pdf)  
Приступ: 5. 3. 2021.

<sup>27</sup> Ibid, 63.

<sup>28</sup> R. Macura, „Pojam karakteristike socijalnog preduzetništva”, u: Socijalno preduzetništvo – teorija i praksa, Prijedor 2016, 46.  
[http://www.nvo-svjetionik.org/wp-content/uploads/Zbornik-radova\\_Socijalno-preduzetnistvo.pdf](http://www.nvo-svjetionik.org/wp-content/uploads/Zbornik-radova_Socijalno-preduzetnistvo.pdf)  
Приступ: 5. 3. 2021.

<sup>29</sup> J. Pantović, S. Bradaš i K. Petovar, Položaj žena na tržištu rada, Beograd 2017, 1.  
<http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/13759.pdf>, приступ: 8. 2. 2021.

<sup>30</sup> М. Симовић и М. Костић, Родна равноправност у јавним политикама, у: Зборник радова „Право, традиција и промјене”, том I. Источно Сарајево 2020, 252–270.



циља одређеног од стране политичких власти. Јавну политику (акцију, програм, мере) карактеришу њени циљеви, употребљена средства, њихово остварење (резултати), њене последице, њено спровођење и социјално-економска и институционална средина.<sup>31</sup>

У овом раду ауторке су истакле и да помињање жена у јавним политикама носи конотацију *специјалне ситуације* што би указивало на испитивање учешћа, или прецизније, положаја жена у јавним политикама, било као носилаца функција, било као корисница услуга јавне управе. При томе, селективне животне ситуације, епизоде, попут тражења посла, добијања социјалне помоћи, пријаве рођења детета, поседовање личних докумената, пријаве полицији (насиље у породици) и друго, представљају предмет интересовања приликом оцењивања квалитета рада јавне управе, који је у крајњем сегменту последица примењених одлука из јавних политика, које су опет биле руковођене вредносним судовима, личним или политичким.

Ауторке наводе као добар пример нормативне регулативе у Републици Србији доношење Националне стратегије за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године са Акционим планом за период од 2016. до 2018. године.<sup>32</sup> Посебно значајна ставка односи се на родно буџетирање. Највеће достигнуће представља подизање свести о постојању законске обавезе за јединице локалне самоуправе да се баве питањима родне равноправности. Имајући у виду комплексне последице дискриминације жена, родних стереотипа и патријархалног наслеђа како на положај жена, тако и на положај, благостање и развој породице, друштва и државе, стране које имају интерес у спровођењу јавне политике дефинисане овом Стратегијом су сви грађани и грађанке Републике Србије, а нарочито припаднице рањивих група. Родна равноправност се тиче свих жена и мушкараца, тиме и друштва у целини. Постизање *de jure* и *de facto* родне равноправности кључно је питање развоја друштва и унапређења друштвених односа.

У периоду од 2016. до 2020. године фокус јавне политике ће бити/јесте био усмерен на остваривање следећих стратешких циљева: остварити промене родне обрасце и унапређену културу родне равноправности; повећати капацитете и знање руководилица/руководитељки и запослених у органима јавне власти о родној равноправности; спровести родно осетљиво формално образовање; развијати знање и видљивост академских резултата у области студија рода; остварити повећан ниво свести јавности о значају родне равноправности, повећане сигурности жена од родно заснованог насиља у породици и у партнерским односима. Затим, учинити остваривим повећану равноправност жена и мушкараца применом политика и мера једнаких могућности, као: равноправно учешће жена и мушкараца у родитељству и економији старања; жене и мушкарци равноправно одлучују у јавном и политичком животу; побољшан економски положај жена и статус жена на тржишту рада; унапређена улога жена у систему безбедности; жене и мушкарци у руралним подручјима активно и равноправно доприносе развоју и имају равноправан приступ резултатима развоја; унапређен

---

<sup>31</sup> Р. Dimitrijević, *Osnove menadžmenta javne uprave*, Niš 2018, 41.

<sup>32</sup> *Национална стратегија за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године са Акционим планом за период од 2016. до 2018. године*, „Сл. гласник РС”, бр. 4/2016.

положај вишеструко дискриминисаних и рањивих група жена; побољшано здравље жена и равноправан приступ здравственим услугама. У Стратегији се истиче и системско увођење родне перспективе у доношење, спровођење и праћење јавних политика, тако да буду успостављени функционални механизми за родну равноправност на свим нивоима, при чему је неопходно да родна перспектива буде укључена у сва стратешка документа. У том смислу неопходно је установити родну анализу политика, програма и мера; родно осетљиву статистику и евиденцију; родно одговорно буџетирање; пратити успостављене механизме сарадње са удружењима и пратити напредак у успостављеној међународној и регионалној сарадњи и размени добрих пракси.

Узимајући у обзир резултате Евалуације Акционог плана (2010–2015), ситуациону анализу стања родне равноправности и закључке консултација са јединицама локалних самоуправа и удружењима, ова стратегија идентификује као рањиве групе посебно изложене ризику вишеструке дискриминације: Ромкиње, жене старије од 60 година, младе, жене на селу, труднице, жене са малом децом, жене другачије сексуалне оријентације, жене које трпе насиље у породици, жене са инвалидитетом, самохране мајке, припаднице националних и етничких мањина, незапослене и необразоване жене. Овим листа рањивих група остаје отворена; рањивим групама се сматра свака група која је као таква идентификована у појединој области јавне политике и/или узимајући у обзир специфичности локалног окружења и околности.

Изучавање нормативног оквира, а пре свега стратегија и акционих планова који јасно указују на стварно стање области које обухватају, је неопходно уколико се пажња истраживача усмери на *жене – специјалне ситуације*, услед чега ће се јасно издвојити два сегмента: положај жена на тржишту радне снаге и насиље у породици. Постављање економске виктимизације и положаја жена на тржишту радне снаге у узрочно-последични однос, и шире, уз појаву насиља у породици као често пратећу последицу, важан је део у проучавању креирања и евалуације јавних политика.

У свом интервјуу за дневни лист „Политика“<sup>33</sup>, Бранкица Јанковић, повереница за заштиту равноправности, као најугроженије жене у Србији издвојила је: жене оболеле од неизлечивих болести, или мајке деце са таквим обољењима; жене жртве насиља; старије жене у руралним подручјима; жене инвалидкиње и Ромкиње; као и жене изнад 55 година старости које на тржишту рада покушавају да буду конкурентне. Размишљања о упослености жена у Србији данас најбоље је и завршити управо слоганом: „Запосленост је најважнији услов за равноправност”.

---

<sup>33</sup> К. Ђорђевић, „Запосленост је најважнији услов за равноправност”, Политика, 7. март 2021, 7.

### Објављени извори

- Зборник закона и уредба издани у Књажеству Србији од почетка до краја 1870. године, књига XXIII.
- Зборник закона и уредаба изданих у Књажеству Србији за 1875. годину, књига XVII, 44.
- Зборник закона и уредаба изданих у Књажеству Србији у од 1. новембра 1878. до 6. маја 1879. књига 34, 188.
- Сл. гласник РС бр. 4/2016, 37/2020 и 94/2020.

### Литература

- Dimovski, Darko, Dragan Đurđević, Aleksandar Mihajlović i Miomira Kostic. „Economic Victimization of Women in the Labour Market”, U: Archibald Reiss Days: Thematic Conference Proceedings of International significance. –Volume I. Belgrade 2018. 73–82.
- Dimitrijević, Predrag. Osnove menadžmenta javne uprave. Niš 2018.
- Константиновић-Вилић, Слободанка и Миомира Костић. Пенологија. Ниш 2006.
- Hale Chris, Keith Hayward, Azrini Wahidin and Emma Wincup. Criminology. Oxford University Press 2005.
- Hentig, Hans. Zločin – uzroci i uslovi. Sarajevo 1959.
- Перовић, Крсто. Криминологија. Подгорица, Никшић 1998.
- Konstantinović-Vilić, Slobodanka, Vesna Nikolić-Ristanović i Miomira Kostić. Kriminologija. Niš 2012.
- Jasić, Stojan. Zakoni starog i srednjeg vijeka. Beograd 1968.
- Јовановић, Мила. Антички римски правни и ванправни текстови уз осврт на заблуде о статусу жене. Ниш 2014.
- Engels, Fridrih. Poreklo porodice, privatne svojine i države ( IV izd.1891). Beograd 1976.
- Stojanović-Jovanović Biljana i Stevan Jovanović. Sociomedicinski aspekti života žena u Srbiji tokom XX veka. PONS Med Č 2015 / PONS Med J 2015 12(1):35–40.
- Ђирковића Стеван. Жена и дипломација – треба ли и женама допустити ступање у дипломатску службу. Београд 1928.
- <http://www.uzzpro.gov.rs/doc/biblioteka/digitalna-biblioteka/1928-Zena-i-diplomacija.pdf>. Приступ: 18. 2. 2021.
- Воžанић, Dragan, Marina Peš i Maja Branković Đundić. Ka rodno odgovornom programskom budžetu. Novi Sad 2015.
- [http://www.budzet.vojvodina.gov.rs/wpcontent/uploads/2016/01/Ka\\_rodno\\_odgovorno\\_m\\_programskom\\_budzetu.pdf](http://www.budzet.vojvodina.gov.rs/wpcontent/uploads/2016/01/Ka_rodno_odgovorno_m_programskom_budzetu.pdf) Приступ: 30. 5. 2018.
- „Porodilja koja je plaćala poslodavcu sada dobila i otkaz”. <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/3672924/porodilja-koja-je-placala-poslodavcu-sada-dobila-i-otkaz.html>. Приступ: 5. 3. 2021.
- Воžић, Danka. „Socijalno preduzetništvo u funkciji izlaska iz nezaposlenosti i siromaštva u BiH”. U: Zbornik radova Socijalno preduzetništvo – teorija i praksa. Prijedor 2016. 57–73.
- [http://www.nvo-svjetonik.org/wp-content/uploads/Zbornik-radova\\_Socijalno-preduzetnistvo.pdf](http://www.nvo-svjetonik.org/wp-content/uploads/Zbornik-radova_Socijalno-preduzetnistvo.pdf)

Приступ: 5. 3. 2021.

Macura, Rajko. „Pojam karakteristike socijalnog preduzetništva”. U: Zbornik radova Socijalno preduzetništvo – teorija i praksa. Prijedor 2016. 12–46.

[http://www.nvo-svjetonik.org/wp-content/uploads/Zbornik-radova\\_Socijalno-preduzetnistvo.pdf](http://www.nvo-svjetonik.org/wp-content/uploads/Zbornik-radova_Socijalno-preduzetnistvo.pdf)

Приступ: 5. 3. 2021.

Pantović, Jovana, Sarita Bradaš i Ksenija Petovar. Položaj žena na tržištu rada. Beograd 2017.

<http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/13759.pdf>. Приступ: 8. 2. 2021.

Симовић, Марина и Миомира Костић. Родна равноправност у јавним политикама. У: Зборник радова „Право, традиција и промјене”, том I. Источно Сарајево 2020. 252–270.

Штампа

Политика (2021)